

професійні дії та особистісні способи реагування, з'ясувати почуття перенесення (контрперенесення), усвідомлювати та застосовувати свої потенційні можливості в роботі. У балінтовських групах відбувається усвідомлення «сліпих плям» фахівця у його стосунках із пацієнтом;

4. Індивідуальна психотерапія у випадках, коли фахівець з якихось причин не може опрацювати свій стан та проблеми у присутності групи (З. Г. Кисарчук, Я. М. Омельченко, Г. П. Ладос, Л. І. Литвиненко та ін., 2005).

Отже, специфіка професійної діяльності фахівців, які надають психологічну допомогу постраждалим внаслідок кризових ситуацій та психотравмуючих подій, зумовлює розвиток вторинної травматизації. Заходи з психологічної підтримки фахівців, які допомагають долати негативні стани, які свідчать про розвиток вторинної травматизації, є одночасно й методами їх профілактики. Серед методів подолання наслідків синдрому «вторинної травми» найбільш ефективними визначають супервізії, релаксацію, тренінги.

Панок Віталій Григорович

*доктор психологічних наук, професор, директор Українського НМЦ
практичної психології і соціальної роботи НАПН України (м. Київ)*

АЛГОРИТМИ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАКТИЧНОГО ПСИХОЛОГА ЯК ІНСТРУМЕНТ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ОСОБИСТОСТІ У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

Основним завданням діяльності працівника психологічної служби системи освіти є підвищення психологічної культури усіх учасників освітнього процесу, захист їх психічного здоров'я і надання професійної допомоги у складних (кризових) життєвих обставинах.

Стабільна діяльність психологічної служби системи освіти останні роки зазнає помітних впливів які обумовлені низкою соціальних факторів: поява значної кількості дітей і сімей, що потерпіли від окупації Криму, окремих районів Донецької і Луганської областей і які у першу чергу потребують психологічної допомоги; децентралізація системи місцевого самоврядування і пов'язана з цим система управління освітніми закладами; реалізація концепції нової української школи, яка висуває нові вимоги до освітнього процесу як в організаційному і змістовному аспектах, так і щодо практики міжособистісної взаємодії усіх його учасників; новими вимогами суспільства до особистості педагогічних працівників в цілому і працівників психологічної служби зокрема.

У таких умовах серед практичних психологів спостерігаються деякі негативні тенденції: втрата чітких орієнтирів щодо змісту і цілей своєї професійної діяльності; відсутність методичної підтримки і методичного керівництва; застосування в роботі неперевіреного і сумнівного з точки зору психологічної науки методичного інструментарію та ін..

Одним з найбільш дієвих шляхів забезпечення методичної єдності психологічної служби є розробка і засвоєння її працівниками єдиних

стандартів професійної діяльності – алгоритмів роботи і типових випадках, циклограм, діагностичних мінімумів і технологій роботи. На наш погляд, це зараз є наріжним каменем у науково-методичному забезпеченні діяльності психологічної служби системи освіти.

Отже, основною метою даної роботи було розкриття змісту, функцій і завдань застосування алгоритмів професійної діяльності працівниками психологічної служби в умовах реформування освіти як інструменту надання допомоги особистості у кризових життєвих ситуаціях.

Зазвичай поняття «алгоритм» застосовується у математиці і теорії управління (Ербран, Гедель, Кліні, Черч, Тьюрінг та ін.). У цих науках алгоритм являє собою «точно визначену і строго детерміновану систему послідовних правил дії (програму), яка призначена для ефективного розв'язання певного класу задач» [6, с. 16]. Основними ознаками алгоритму вважають: детермінованість – строга однозначність, точність і визначеність алгоритмічного припису; дискретність – розчленованість алгоритмічного процесу на окремі елементарні акти, можливість виконання яких не підлягає сумніву; ефективність (результативність) – спрямованість алгоритму на отримання певного результату через скінченне число кроків (етапів), кожний з яких фіксує цілком конкретний результат; масовість – алгоритм є ефективним методом розв'язання не однієї якоїсь конкретної задачі, а цілого класу типових задач.

У соціальних науках поняття «алгоритм» застосовується нечасто. Натомість значного поширення набуло поняття «соціальної технології» [3; 4]. Що стосується прикладної психології, то тут ми схильні розглядати психологічну технологію в якості основної методичної одиниці.

Психологічна технологія, на наш погляд, являє собою чітку систему взаємопов'язаних і взаємообумовлених методів, методик та процедур, що мають на меті цілеспрямовані зміни в особистості людини (клієнта) – його почуттях, ставленнях, цінностях, поведінці, досягнення конкретного наперед визначеного кінцевого результату. Вона містить діагностичні, формуючі та оцінкові складові і спрямована на розв'язання певного кола психологічних проблем особистості.

Основними ознаками психологічної технології, на наш погляд, є:

- психологічна технологія завжди спрямована на зміну поведінки людини, її настроїв, ставлень, мотивів, цінностей;
- орієнтація на вирішення (розв'язання) конкретної життєвої проблеми людини або групи людей, розв'язання їхньої актуальної життєвої ситуації;
- наявність конкретної мети, деталізованого образу кінцевого результату корекційно-розвиткової діяльності;
- наявність цілей, що розкривають (деталізують) мету та обумовлюють планування і змістовне наповнення етапів проектної діяльності;
- структурність і системність (взаємозв'язок і взаємообумовленість складових);
- мультидисциплінарний характер (залучення знань, методів, прийомів із різних галузей науки і практики);

- наявність функціонуючого зворотного зв'язку та оцінка ходу й результату проектної діяльності;
- відповідність прийомів і методик, що застосовуються в технології, сутності соціальних явищ і проблем, на розв'язання яких спрямована ця технологія;
- взаємозв'язок та взаємообумовленість діагностичних, формуючих (коригуючих) і оцінних складових технології;
- гнучкий характер застосування окремих прийомів і методів для розв'язання проблеми.

Можна помітити невелику різницю між психологічною технологією і алгоритмом діяльності. До цього слід додати можливість визначення ефективності і результативності застосування як технології, так і алгоритму. А це, у свою чергу, відкриває широкі можливості для об'єктивної оцінки результатів роботи практичного психолога.

Діагностичний інструментарій є основою професійної діяльності працівника психологічної служби як власне діагностика є єдиним базисом, на якому ґрунтується уся розвивальна, корекційна і профілактична робота. Від точності результатів діагностики у повній мірі залежить ефективність подальшої роботи практичного психолога і соціального педагога.

Сьогодні у питанні готовності працівників психологічної служби до здійснення адекватної, науково обґрунтованої психологічної діагностики існує певна кількість проблем, які, у своїй сукупності, можуть негативно позначитись на професійному статусі як окремих працівників, так і служби в цілому [1; 2; 4; 7].

Зараз доволі актуальним є забезпечення працівників психологічної служби мінімальним набором психодіагностичних інструментів які могли б допомогти у вирішенні найбільш типових проблем, що існують зараз у практиці роботи освітніх установ.

До складу психодіагностичних методик, які мають бути основою і практичної роботи і навчання практичних психологів мають бути висунені кілька наступних умов:

- психодіагностичний інструментарій має бути валідним і мати відомості про експертизу, яку він пройшов серед відомих фахівців;
- перелік методик має складати деякий мінімум, який знадобиться працівникам психологічної служби у вирішенні типових і найбільш розповсюджених у практиці роботи проблем надання допомоги учасникам освітнього процесу;
- діагностичний мінімум має бути структурований за основними цільовими аудиторіями і рівнями освіти – початкова, основна і старша школа;
- методики, що складають діагностичний мінімум, мають бути простими у практичному застосуванні, найбільш поширеними серед професійного співтовариства і не потребувати багато часу для їх вивчення;
- психодіагностичні методики, що включаються до мінімуму, мають узгоджуватися з типовими циклограмами діяльності працівників психологічної служби;

– застосування, розповсюдження і сам процес навчання роботи з психодіагностичними методиками мають запобігати непрофесійному застосуванню психодіагностичних методик і неконтрольованому їх поширенню.

Отже, діагностичний мінімум визначається нами як сукупність психодіагностичних методів, методик і процедур з доведеною валідністю і науково обґрунтованими нормами, яка застосовується з метою виявлення життєвих проблем або відхилень у психічному, особистісному чи соціальному розвитку здобувачів освіти та їх найближчого соціального оточення.

Для більш глибокого розуміння особливостей і змісту діагностичних мінімумів, обґрунтування переліку психодіагностичного інструментарію, що пропонується для практичної роботи працівникам психологічної служби, необхідно окреслити: вікові особливості здобувачів освіти на певному рівні їх особистісного розвитку; специфіку соціальної ситуації розвитку; психічні новоутворення, що виникають у цей період; труднощі розвитку та кризові явища які є притаманними конкретним віковим групам.

Основою алгоритмів діяльності практичного психолога і соціального педагога системи освіти є корекційно-розвиткові методики, методи, прийоми. Вони якраз і спрямовані на надання практичної допомоги особистості, що перебуває у кризовій (критичній) життєвій ситуації. Серед основних завдань, що мають вирішувати корекційно-розвиткові технології є: профілактика (упередження) негативних з точки зору соціальних норм і норм особистісного розвитку тенденцій поведінки особистості; супровід клієнта у складних життєвих ситуаціях, у періоди життєвих криз і криз особистісного розвитку; допомога у формуванні нових якостей і рис особистості у «зоні найближчого розвитку»; наснаження і допомога у формуванні просоціальних життєвих планів і життєвих перспектив особистості, що переживає життєву кризу; формування навичок самоконтролю, особистісної рефлексії, безконфліктного спілкування, соціальної взаємодії, розуміння і аналізу мінливих обставин актуальної життєвої ситуації [3; 5].

Висновки

1. Психологічна служба системи освіти позиціонується як цілісна система з надання соціальної і психологічної допомоги всім учасникам освітнього процесу. Звідси – існує нагальна необхідність побудови єдиної нормативної системи науково-методичного забезпечення її працівників. Основою такої системи можуть бути циклограми, діагностичні мінімуми і алгоритми професійної діяльності у типових випадках надання допомоги учасникам освітнього процесу.

2. Надання соціально-педагогічної і психологічної допомоги особистості, яка знаходиться у кризовій життєвій ситуації, має здійснюватись послідовно на основі проектно-технологічного підходу із застосуванням валідних і стандартизованих методів і методик та мати на меті відновлення (захист) психічного здоров'я і соціального благополуччя всіх учасників освітнього процесу.

Література

1. Бурлачук Л. Ф., Морозов С. М. Словарь-справочник по психодиагностике / Л. Ф. Бурлачук, С. М. Морозов. – СПб.: Питер, 2000. – 528 с.
 2. Моргун В. Ф., Тітов І. Г. Основи психологічної діагностики. – Навч. пос. для студ. ВНЗ. / В. Ф. Моргун, І. Г. Тітов. – К.: Слово, 2009. – 464 с.
 3. Панок В. Г. Прикладна психологія. Теоретичні проблеми : монографія / В. Г. Панок. – Київ : Ніка-Центр, 2017. – 188 с.
 4. Психологічна служба : Підручн. / [В. Г. Панок (наук. ред.), А. Г. Обухівська, В. Д. Острова та ін.]. – К. : Ніка-Центр, 2016. – 362 с.
 5. Титаренко Т. М. Психологічне здоров'я особистості: засоби самопомоги в умовах тривалої травматизації : монографія / Т. М. Титаренко / НАПНУ, Інститут соціальної і політичної психології. – Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2018. – 160 с.
 6. Філософський енциклопедичний словник за ред. В. І. Шинкарука. – К.: Абрис, 2002. – 752 с. – С. 16
 7. Електронний ресурс: <http://psyua.com.ua>
-

Папуча Микола Васильович

доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри загальної та практичної психології Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя (м. Ніжин)

Наконечна Марія Миколаївна

кандидат психологічних наук, доцент, докторант кафедри загальної і соціальної психології та психотерапії Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова, доцент кафедри загальної та практичної психології Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя (м. Ніжин)

ІНТЕРСУБ'ЄКТНІСТЬ ЯК ПСИХОЛОГІЧНИЙ ЗАСІБ ПОДОЛАННЯ КРИЗИ

У цілому стан кризи описується як найбільш важкий момент у житті людини, момент, який не можна просто «пройти» без наслідків, і тому часто використовуються терміни «вирішальний» і «поворотний». Власне, про це ж подвійне значення перекладу слова «криза» – воно перекладається, з одного боку, як «важкий момент, перелом», а з іншого – як «шанс», можливість щонебудь змінити всерйоз, вирости, досягти, побачити і почати використовувати принципово нові можливості.

Більшість авторів вважають (і цілком справедливо, на наш погляд), що криза – завжди результат тривалої психологічної напруги і фрустрації. Приводом же, «останньою краплею», яка приводить до виникнення кризи може бути, в принципі, будь-яка подія, і навіть позитивна, і така, що лежить в площині, досить далекій від фрустрованої, напруженої зони. Це, крім усього іншого, важлива діагностико-терапевтична теза, тому що вона повинна сказати консультанту важливу річ: не треба шукати причину кризи в останніх подіях, які можуть розглядатися лише як привід. Шукати